

KORUPCIJA ŠVIETIME: ATSIRADIMO PRIEŽASTYS IR RAIŠKOS FORMOS

Valdas Pruskus

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Humanitarinis institutas, Filosofijos ir politologijos katedra,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva, el. paštas politologija@vv.vtu.lt

Aptariamas korupcijos fenomenas. Pateikiama jo samprata ir aptariamos svarbiausios raiškos sritys, parodyta, kad korupcija švietime turi lemiamą įtaką formuojant visuomenės pasitikėjimą valdžia ir švietimo sistemos kokybę. Analizuojama korupcijos pasireiškimas švietimo politikos, švietimo ir mokslo ministerijos, administraciniu ir mokyklos lygiais. Aptariamos pagrindinės priežastys, skatinančios pedagogus dalyvauti korupciniuose mainuose, labiausiai paplitusios kyšininkavimo švietime formos – dovanos mokytojams, favoritizmas ir protegavimas remiantis giminystės ryšiais, šių reiškinių ypatumai.

Reikšminiai žodžiai: korupcija, švietimo sistema, mokiniai, mokytojai, tėvai, dovanos, švietimas, valstybė, moralė, korupcijos prevencija.

Įvadas

Korupcija – sudėtinga socialinė, politinė, ekonominė, kultūrinė ir moralinės etikos problema. Tarptautiniame kontekste ši problema buvo vertinama kaip didelė integracijos procesų kliūtis. Taip pat korupcija lemia neefektyvią šalies ekonomiką ir ūkio sąstingį. Ekonominiu aspektu dėl korupcijos netolygiai paskirstomi ištekliai, formuojasi šešėlinė ekonomika, neplėtojama sąžininga konkurencija, į biudžetą nepatenka lėšų. Dėl to labiausiai kenčia skurdžiausiai gyvenantys žmonės. Korupcijos problemos tampa gyventojams prielaida kvestionuoti pasitikėjimą valdžia ir pačia valstybe. Taip pat į šią problemą galima būtų pažvelgti socialiniu aspektu: visuomenėje glūdinčios teigiamos arba neigiamos nuostatos, vertinant šią problemą, yra svarbus korupcijos paplitimo veiksnys. Jei visuomenėje formuotųsi korupcijos kaip ydingo, bet ne kaip natūralaus reiškinio samprata, tai su korupcija kovoti būtų gerokai lengviau. Pilietinis sąmo-

ningumas šio fenomeno atžvilgiu yra viena iš svarbiausių prevencinių priemonių.

Korupcija daro įtaką beveik visoms socialinio gyvenimo sritims. Ne išimtis yra ir švietimas. Tačiau lig šiol dažniausiai kalbama apie korupciją aukštojo mokslo institucijose. Tačiau korupcija pasireiškia visais švietimo sistemos lygiais, taip pat ir bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose. Visuomenė, politikai ir žiniasklaida telkdama dėmesį į korupciją aukštojo mokslo institucijose, pamiršta mokyklas, kurios yra jaunuolių starto padėtis, lemianti konkurencingumą darbo rinkoje. Sunkėjant egzaminavimo sistemai ir plečiantis mokymosi turiniui, daugėjant moksleivių, stojančių į aukštąsias mokyklas, mažėjant valstybės skiriamų lėšų studijoms, moksleiviai ir jų tėvai vis aiškiau suvokia, kokią įtaką tolesniam jaunuomenės gyvenimui gali turėti mokyklos baigimo įvertinimas – atestatas. Taip sukuriami dirva korupcijai. Geriausi

įvertinimai nebūtinai yra lemiami moksleivio žinių. Tai gali tapti korupcinių mainų objektu. Remiantis nepatvirtintais faktais, neįmanoma sukurti tinkamos prevencinės sistemos. Neištirtos problemos užkerta kelią kovoti su korupcija vidurinėse mokyklose.

Straipsnio tikslas – nustatyti korupcijos fenomeną švietime, jos atsiradimo bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose priežastis ir raiškos formas.

1. Korupcijos fenomenas

1.1. Korupcijos samprata

Pasaulyje egzistuoja daugiau negu 300 korupcijos apibrėžimų (Vaitiekus 2002: 14). Organizacijos, kovojančios su korupcija, pateikia skirtingų apibrėžimų, kuriais remiasi jų veikla. Tarptautinė organizacija *Transparency International* savo korupcijos apibrėžime teigia, kad tai yra viešojo sektoriaus pareigūno, politiko ar tarnautojo elgesys, leidžiantis šiems pareigūnams ar jų artimais aplinkai neteisėtai turtėti, piktnaudžiaujant jiems suteikta valdžia [www.antcorruption.info]. Pasaulio Bankas, skirdamas lėšų įvairiems projektams, rūpinasi ir sėkmingų projektų įgyvendinimu, todėl viena iš daugelio šios organizacijos veiklos krypčių yra kovoti su korupcija. Taigi pasaulio Bankas korupciją vertina kaip vieną iš didžiausių ir svarbiausių ekonominės ir socialinės šalių plėtros kliūčių. Korupcija kenkia plėtrai, nes iškreipia įstatymų vykdymą ir institucijų funkcionavimą, nuo kurių priklauso ir šalių ekonomika.

Pasaulio Bankui svarbu kovoti su korupcija, nes būtent šis reiškinys yra viena iš pagrindinių priežasčių, trukdančių sėkmingai įgyvendinti šios organizacijos finansuojamus projektus. Ši organizacija korupcija vadina viešo pareigūno ir privataus sektoriaus atstovo sąveiką siekiant neteisėtai praturtėti, naudojantis jiems suteikta pareigybe. Jungtinių Tautų kovos su korupcija skyrius korupciją vertina kaip piktnaudžiavimą

viešąją valdžią siekiant asmeninės naudos, kuri kenkia viešam interesui. Jų teigimu, korupcija skatina privataus ir viešojo sektoriaus priešpriešą, neteisėtus mainus.

Klasikiniu laikomas Harwardo politikos mokslų profesoriaus J. S. Nye korupcijos apibrėžimas, kuriame teigiama, kad „korupcija – tai elgesys, kuris nukrypsta nuo viešai suteiktų (rinkimų ar paskyrimo būdu) formalių pareigų dėl privačios (asmeninės, šeimos, grupės) gerovės ar statuso siekio“ (Piliponytė 2005: 4). Korupcijos apibrėžimų yra daug, todėl atsirado net poreikis juos grupuoti. Žymūs korupcijos tyrėjai A. Heindenheimeris, J. Petersas ir S. Welshas korupcijos apibrėžimus suskirstė į kelias grupes „pagal santykį su visuomenės interesais, pareiga visuomenei, rinka, teise, viešąja nuomone. Remiantis minėtais aspektais, korupcija yra:

- veiksmas ar jų grupė, pažeidžiantys visuomenės interesus;
- elgesys, nukrypstantis nuo pareigų visuomenei vykdymo;
- individų ar grupių naudojama priemonė biurokratijos veiksmams paveikti, siekiant kuo racionalesnio jų elgesio;
- elgesys, pažeidžiantis formalius teisinius standartus;
- visuomenei priimtinių moralinių principų pažeidimas“ (Palidauskaitė 2001: 102).

Žvelgiant į padėtį Lietuvoje, derėtų pabrėžti, jog vis labiau gilinantis į korupcijos fenomeną bei stengiantis šį reiškinį išsamiau ištirti, nėra oficialiai priimto ir vienodai traktuojamo korupcijos apibrėžimo. Todėl ir „Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programoje“ akcentuojama, jog būtina parengti aiškų ir tikslų teisinį korupcijos apibrėžimą, aprėpiantį ir privatų sektorių. Tiksliai paaiškintą sąvoką būtų lengviau taikyti teisėkūroje, viešojo administravimo institucijų praktikoje, ją geriau suvoktų visuomenė, būtų lengviau deramai taikyti antikorupcinius įstatymus. Pateikiamas tik abstraktus apibrėžimas: „korupcija yra bet koks valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens elgesys, neatitinkantis jiems suteiktų įgaliojimų ar nustatytų elgesio standartų, ar tokio elgesio skatinimas

siekiant naudoti sau ar kitiems asmenims ir taip pakenkiant asmenų ir valstybės interesams“. (Lietuvos Respublikos nacionalinė kovos su korupcija programa, p. 15). 2002 m. „Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme“ pateikiamas korupcinio pobūdžio nusikalstamos veiklos apibūdinimas: „kyšininkavimas, tarpininkavimas, papirkimas, kitos nusikalstamos veikos, jeigu jos padarytos viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudoti: piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimas, piktnaudžiavimas oficialiais įgaliojimais, dokumentų ar matalinio priemonių suklastojimas, sukčiavimas, turto pasisavinimas ar iššvaistymas, tarnybos paslapties atskleidimas, komercinės paslapties atskleidimas, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimas, kišimasis į valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklą ar kitos nusikalstamos veikos, kai tokių veikų padarymu siekiama ar reikalaujama kyšio, papirkimo arba nuslėpti ar užmaskuoti kyšininkavimą ar papirkimą.“ (Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. 2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX-904, p. 1).

Vieną iš apibrėžimų galima aptikti „2000 m. gegužės 2 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimta „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo 2 straipsnio 2-oje dalyje, kur teigiama, kad „Korupcija – asmens pasižadėjimas, siūlymas ar davimas bet kokio neteisėto atlygio valstybės politikui, pareigūnui ar tarnautojui, taip pat valstybės politikui, pareigūnui ar tarnautojui tiesioginis ar netiesioginis prašymas arba priėmimas bet kokio neteisėto atlygio sau ir kitam asmeniui arba priėmimas pasiūlymo ar pažado dėl tokio atlygio už tam tikrų funkcijų vykdymą ar nevykdymą, taip pat asmens pažadėjimas, siūlymas ar davimas bet kokio neteisėto atlygio bet kuriam asmeniui, kuris teigia galintis daryti įtaką valstybės politikui, pareigūnui ar tarnautojo sprendimams, tiesioginis ar netiesioginis prašymas ar priėmimas bet kokio

neteisėto atlygio arba priėmimas pasiūlymo ar pažado dėl tokio atlygio, taip pat bendrininkavimas darant šioje dalyje nustatytas veikas“ (Vaitiekus 2002: 15). Taigi korupcija galima apkaltinti netgi už pažadą atsilyginti.

Šis apibrėžimas gana painus ir labai platus, nors iš tikrųjų kiekvieno pasąmonėje žodis *korumpuotas* dažniausiai asocijuojasi su lotyniška prasme – *corruptio* – sugedęs, supuvęs. Tarptautinių žodžių žodyne teigiama, kad „korupcija – pareigybinių teisių panaudojimas pasipelnymo tikslais, pareigūno ar politinio veikėjo papirkimas“ (Tarptautinių žodžių žodynas 1995: 199). Taigi remdamiesi šiuo apibrėžimu galėtume teigti, jog, tarkim, samdomasis įmonės direktorius ūkio reikalams inicijuoja brangių patalpų remontą ir kartu už likusią lėšų dalį susiremontuoja butą. Jis pasinaudojo tarnybine padėtimi (pasinaudojo lėšomis) pasipelnymo (buto remontas) tikslams. Tačiau realioje situacijoje šio darbuotojo veikla nebūtų vertinama kaip korupcija, turbūt – kaip sukčiavimas ar vagystė. Todėl korupcijos reiškinys labiau yra siejamas su valstybinių institucijų tarnautojais bei valdininkais, nes korupcija dažniausiai atsiranda ten, kur yra valdžia.

Žymi korupcijos tyrinėtoja S. R. Ackerman kaip galimą korupcijos apibūdinimą pateikia nuomonę, kad tai yra valstybinės valdžios naudojimas asmeniškai pasipelninti (Ackerman 2001: 23). Tačiau vienareikšmiškai teigti, jog korumpuotais galime vadinti tik valdininkus, kitaip tariant, asmenis, kuriems suteikti valstybinės valdžios įgaliojimai, būtų neišsamu. Mes būtume linkę teigti, jog korupcijos reiškinys turėtų būti siejamas su biudžetinėmis įstaigomis, tomis, kurias finansuoja visiškai ar iš dalies valstybė, nes būtent šių įstaigų pareigūnai yra įpareigoti atstovauti visų socialinių grupių interesams ir visus juos finansuoja valstybė. Antai medikai ar pedagogai nėra valdininkai ir jų valdžios ribos yra labai ribotos arba jie visai neturi valdymo galių, tačiau dirba valstybiniame sektoriuje, kuris yra finansuojamas iš valstybės biudžeto. Kalbėdami apie mokyklas ar ligonines, konkrečiau atveju nekalbame apie privatų sektorių.

Mums priimtinausia korupcijos definicija galėtų skambėti taip: korupcija – sąmoningas valstybinės institucijos darbuotojo tarnybinių įgaliojimų viršijimas ar pareiginių funkcijų nevykdymas, siekiant asmeninės naudos ar pasipelnyti. Šiame apibrėžime antroji pusė naudos davėjas, kitaip tariant, „mokantysis už paslaugą“ neminimas, nes mes šiame darbe daugiausia dėmesio skirsime būtent pareigūnams ir jų motyvams bei elgesiui, nes, mūsų nuomone, korupciją skatina institucijų darbuotojų elgesys.

1.2. Korupcijos rūšys ir jų paplitimas

Korupcijos reiškinyš toks pat senas, kaip ir valstybinė valdžia. Įvairūs šaltiniai rodo, kad korupcija egzistavo dar gerokai prieš mūsų erą. Danijos archeologai Sirijoje rado „150 dantiraščių, surašytų daugiau kaip prieš tris tūkstančius metų ir priklausiusių to meto Asirijos vidaus reikalų ministerijos archyvui. Tarp dokumentų aptiktas ir pareigūnų kyšininkų sąrašas. Be kitų, jame nurodyti vyresniųjų valdininkų bei asirų princesės vardai“ (Vaitiekus 2002: 7). Evoliucionuodama daugiau nei tris tūkstantmečius, korupcija plėtė savo ribas, skverbėsi į vis daugiau viešojo sektoriaus sričių. Remdamiesi korupcijos pasireiškimo sritimis, korupcijos tyrėjai šiam reiškiniui priskyrė netgi vidinę struktūrą. Skirtingi šaltiniai išskiria skirtingus korupcijos tipus ar, kitaip tariant, sritis, kuriose pasitaiko korupcijos atvejų.

Vienas iš žinomų korupcijos fenomeno tyrinėtojų laikomas A. J. Heidenheimeris. Jis korupcijos paplitimą analizuoja, remdamasis visuomenių tipologija, kuri susideda iš keturių pagrindinių rūšių, išskiriamų pagal keturis politinių įsipareigojimų santykių rūšis:

- tradicinės šeimos visuomenės (Montegrano bendruomenės);
- tradicinės globėjo–globojamojo (savininko–kliento) visuomenės (Sicilijos ir Graikijos bendruomenės);
- modernios viršininko–pavaldinio visuomenės (didieji Amerikos miestai XX amžiaus pirmojoje pusėje);

- pilietinės kultūros visuomenės (Amerikos ir Didžiosios Britanijos vidutinio dydžio miestai ir priemiesčiai)“ (Piliponytė 2005: 6).

Taip pat A. J. Heidenheimeris skiria tris pačios korupcijos rūšis: smulkiają, rutiniškąją, įsisisenėjusiąją. Atsižvelgdamas į tai, kaip tam tikrus veiksmus suvokia elitas ir visuomenė, ir kaip visuomenė suvokia korupciją skirtingose politinėse sistemose, Heidenheimeris taip pat siūlo skirstyti korupciją į:

- *juodąją* – jeigu elito atstovų ir visuomenės dauguma tam tikrą veiksmą suvokia kaip korupcinį, tuomet jis priskiriamas juodajai korupcijai.
- *pilkąją korupciją* – tai tarpinė sąvoka, kur pilkoji korupcija reiškia, kad nėra aiškios nuomonės apie veiksmus arba nuomonės gali keistis, atsižvelgiant į tai, ar piliečiai yra linkę bausti už tokius veiksmus, ar ne. Kai kurios grupės, paprastai elitas, laiko tam tikrą elgesį neteisėtą ir siekia, kad už jį būtų baudžiama, o kitos socialinės grupės to nesiekia. Daugumos nuomonė yra tiesiog neapibrėžta.
- *baltąją korupciją* – kai tam tikrą korupcinį elgesį toleruoja ir elito, ir visuomenės dauguma. Veiksmai, nukreipti prieš tokį elgesį, ne visada sulaukia aktyvios paramos.

Susiejęs skirtingą visuomenės ir korupcijos skirstymą, profesorius A. J. Heidenheimeris teigia, kad modernioje pilietinės kultūros visuomenėje įsisisenėjusios korupcijos atvejai yra reti arba netipiniai bei apibūdinami kaip juodoji korupcija. Priešingai nei kitų trijų visuomenės tipų, rutiniškos korupcijos atvejų aptinkama kaip atsitiktinių, išskyrus atvejus, kai klientai yra įsipareigoję dėl balsų. Tokia korupcija čia reta ir yra apibūdinama kaip juodoji korupcija. Tačiau dovanų ir netopizmo atvejais, jeigu sandoriai yra kolektyviniai, kaip, pavyzdžiui, partijų finansavimas, yra pilkoji korupcija. Smulkioji korupcija aptinkama dažniau ir yra laikoma pilkąja (Piliponytė 2005: 7).

Remdamiesi *Transparency International* tyrimų duomenimis, korupciją norėtume skirstyti

pagal pasireiškimo sritis. Tada korupciją galima būtų suskirstyti į: 1) politinių partijų korupciją; 2) įstatymų leidžiamosios valdžios korupciją; 3) teisminės sistemos korupciją; 4) policijos korupciją; 5) verslo (privataus sektoriaus) korupciją; 6) mokesčių sistemos korupciją; 7) muitinės sistemos korupciją; 8) žiniasklaidos korupciją; 9) sveikatos apsaugos sistemos korupciją; 10) švietimo sistemos korupciją; 11) registracijos ir leidimų išdavimo sistemos korupciją; 12) komunalinių paslaugų teikimo sistemos korupciją; 13) krašto apsaugos sistemos korupciją; 14) nevyriausybinių organizacijų korupciją ir kt. Kiekviena sritis dar turi smulkesnių sričių, kuriose taip pat giliai įsišaknijusi korupcija. Tačiau mus domina švietimo korupcija.

2. Korupcija ir jos raiškos švietime ypatumai

2.1. Korupcijos švietime paplitimo padariniai

Žmogaus teisių deklaracijoje (1948 m.) švietimas yra nurodomas kaip esminė žmogaus teisė. Viso

pasaulio vaikai turi teisę į nemokamą, kokybišką ir bešalią švietimą. Pasaulinis visiems prieinamas švietimas yra naujojo tūkstantmečio tikslas. Ne paslaptis, jog išsilavinimas suteikia daugiau galimybių, užtikrina didesnes pajamas ir suteikia socialinį gyvenimo mobilumą. Švietimas turi strateginę reikšmę kiekvienos valstybės vystymuisi. Kiekviena valstybė privalo siekti, kad švietimo sektorius būtų pavyzdingas ir teisingas. Tačiau labai daug pavyzdžių rodo, jog ši sritis ne itin pavyzdinga. „Mokytojai pardavinėjo sėdimas vietas perpildytų klasių pirmuosiuose suoluose, tėvai turėjo sumokėti, norėdami, kad jų vaikų sąsiuviniai būtų ištaisyti, ir vienintelis kelias, kurio dėka moksleivis galėjo išlaikyti baigiamąjį metų egzaminą – privačios pamokos pas dėstantį mokytoją. Direktorius postus pardavinėjo švietimo ministerija“ (Bettina Meier 2004: 1). Čia pateikiama Kamerūno mokyklos aktualija. Korupcija švietime turi daug didesnę poveikį nei bet kurioje kitoje srityje. Skaudžiausiai korupcijos švietime padarinius pajunta neturtingi žmonės, kurie, neturėdami kokybiško išsilavinimo, negali išbristi iš skurdo. Korupcija švietime yra visiškai nesuderinama su pagrindiniu švietimo tikslu – ugdyti pilie-

1 lentelė. *Transparency International Pasaulio korupcijos barometras 2005 (Transparency International Lietuvos skyriaus tyrimas, 2005)*

Indeksas 5: itin didelis korupcijos paplitimas. Indeksas 1: korupcija nepaplitusi arba jos nėra	Politinės partijos	Seimas (įstatymų leidžiamoji valdžia)	Teismų sistema	Policija	Verslas (privatus sektorius)	Mokesčių sistema	Muitinė	Žiniasklaida	Medicinos aptarnavimas	Švietimo sistema	Registracijos ir leidimų išdavimo sistema	Komunalinės paslaugos	Kariuomenė	Nevyriausybinių organizacijų
Lietuva	4,2	4,2	4,2	4,1	3,5	3,5	4,3	3,2	3,8	3,0	2,9	2,7	2,4	2,8
Latvija	4,2	4,0	4,1	4,0	7	3,5	4,1	3,1	3,6	3,0	3,1	2,3	2,5	2,4
Estija	3,5	3,5	3,1	2,9	3,1	2,5	3,0	2,8	2,7	2,4	2,9	2,4	2,0	2,8

*Pabrauktas sektorius rodo didžiausią tos šalies korupcijos indeksą.

čius, gerbiančius teisingumą ir žmogaus teises. Ji meta iššūkį lygioms galimybėms, švietimo kokybei ir prieinamumui. Ilgainiui valstybė susiduria su talentų trūkumu, nes mokytojai ir studentai vietas gauna duodami kyšius, o tai skatina vertinti ne pagal nuopelnus ir gabumus. Jei švietimo sistema nesiremia lygiu nuopelnų vertinimu, sąžiningumu ir teisingumu, kyla grėsmė valstybės socialinei, ekonominei ir politinei atečiai. Tokiu atveju grėsmė kyla ir visuomenės pagrindams, ir puoselėjamiems moraliniams principams, nes vaikai ima tikėti, kad jų pastangos ir nuopelnai neturi reikšmės, viską pasiekti galima manipuliacijomis ir papirkinėjimais. Turtingų tėvų vaikams nereikia stengtis gerai mokytis, nes jie žino, jog jų tėvų pinigai užtikrins moksle sėkmę. Žinių ir mokslo svarba netenka prasmės, nes svarbiausia yra pinigai.

Taigi švietimo korupcija daro įtaką kur kas daugiau žmonių nei korupcija bet kurioje kitoje srityje. Ji neigiamai veikia visos šalies plėtros potencialą.

Žvelgdami į korupciją Lietuvos mokyklose pirmiausia norime pabrėžti, jog, remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, „valstybinėje ir savivaldybės mokykloje mokymas pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo, profesinio mokymo ir aukštesniųjų studijų programas yra nemokamas¹. Švietimo finansavimo šaltiniai: 1) valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų asignavimai; 2) kitos lėšos². Taigi akivaizdu, jog Lietuvoje vidurinės mokyklos yra valstybės biudžeto finansuojamos įstaigos.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog švietimas yra viena iš sričių, indikuojančių korupcijos paplitimą valstybėje. 2005 metų Lietuvos korupcijos barometro duomenimis, korupcijos indeksas švietimo srityje yra 3,0. Vadinas, tai yra akivaizdi problema (1 lentelė).

Trumpai apžvelgdami pateiktus duomenis, turime pastebėti, jog aukščiausias indeksas (4.3) Lietuvoje pastebimas muitinės sistemoje, taip pat matome, jog šis indeksas aukščiausias iš visų trijų Baltijos šalių apskritai. Bendra visa trijų valstybių tendencija – politinių partijų, politinės valdžios korumpuotumas. Latvijoje ir Estijoje būtent politinė valdžia labiausiai korumpuota. Apskaičiavus aritmetinį vidurkį matyti, jog bendrasis Lietuvos rodiklis būtų 3,4, Latvijos 3,3, o Estijos tik 2,7. Taigi pagal duomenis drįstume teigti, jog Lietuvoje korupcija labiau įsigalėjusi nei Latvijoje ar Estijoje, tačiau visos trys valstybės dar toli nuo indekso 1, kuris rodo, kad korupcijos apskritai nėra.

Norint įsigilinti į šią problemą, buvo inicijuoti keli švietimo sistemos korupcijos lygio tyrimai. Kol kas daugiausia dėmesio buvo skirta aukštojo mokslo sistemai. Tačiau savo dėmesį telkiame į vidurines mokyklas. Kartu susiduriame ir su tuo, kad ši problema neištirta. 2002 m. Lietuvos, „korupcijos žemėlapyje“ švietimo įstaigos nėra pažymėtos kaip labiausiai korupcijos požiūriu keliančios nerimą, bet neoficialūs mokėjimai jose taip pat egzistuoja.

Korupcinio elgesio „scenarijai“ nėra skelbiami ir aptariami viešai, todėl sunku kalbėti apie konkrečius įrodytus korupcijos faktus mokyklose. Artėjant abiturio egzaminams, susidaro galimybės korupciniams mainams. Įvairių dalykų mokytojai ragina moksleivius papildomai gerinti pasirinkto laikyti egzamino žinias. Tačiau organizuoti papildomas nemokamas pamokas visiems moksleiviams yra neįmanoma, o jei mokytojas ir rengia konsultacijas, tai jų tikrai nepakanka, todėl dažnai mokiniams siūloma lankyti asmenines ar nedidelių grupelių mokamas konsultacijas mokytojo namuose. Konsultacijas lankančių mokinių semestro pažymiai akivaizdžiai pagerėja. Tačiau, kaip ir minėta anksčiau, šiuose mainuose vėl yra nukentėjusioji pusė – mokiniai, negalintys dažniausiai dėl finansinių tėvų galimybių lankyti mokamų konsultacijų, mokykla ir valstybė. Iš tiesų tai mokytojai, papildomai mokydami moksleivius, remiantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 50 straipsniu, laikomi

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Septintas skirsnis. 72 straipsnis „Mokėstis už švietimą“.

² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. Septintas skirsnis. 67 straipsnis. „Švietimo finansavimo šaltiniai“.

laisvaisiais mokytojais: „1. Laisvasis mokytojas teisės aktų nustatyta tvarka gali teikti neformalųją švietimą, vykdyti ikimokyklinio ugdymo arba formaliojo švietimo programas papildančius bei mokinių saviraiškos poreikius tenkinančių programų modulius“, tačiau to paties straipsnio 4 punkte teigiama, jog „4. Laisvajam mokytojui neleidžiama ugdyti tų mokinių, kuriuos jis ugdo mokykloje pagal to paties dalyko programą“. Tai gi galima teigti, jog tokie mokytojai akivaizdžiai pažeidžia įstatymus.

Susidurdami su neištirtumo problema, negalime teigti, jog korupcija mokyklose neegzistuoja. Duomenų trūkumas kaip tik skatina analizuoti šią problemą ir ištirti ją „iš vidaus“.

2.2. Korupcijos švietime raiškos lygiai

Korupcijos tyrėjai teigia, jog korupcija švietime gali pasireikšti trimis pagrindiniais lygiais, tai – švietimo politika, ministerijos lygiu ir mokyklos administraciniu lygiu (Korupcijos reiškinyje Lietuvos aukštosiose mokyklose 2002: 3). Kartais išskiriami keturi lygiai (mokyklos lygmuo išskiriamas kaip ketvirtas nepriklausomas lygmuo).

- *Korupcija švietimo politikoje*: korupcija daro neigiamą įtaką lėšoms, skirtoms švietimo sistemai, efektyviai naudoti ir palieka šį sektorių be papildomo finansavimo. Valdžios atstovai teikia pirmenybę svarbiems investiciniams projektams, užuot skyrę lėšų kasdienėms mokyklų reikmėms. Valdžios sprendimai gali remtis net etnine politika, tai būtų lyg politinis šantažas („Jei jūsų etninė mažuma nebalsuos už vieną ar kitą reikalingą kandidatą, lėšų tautinei mokyklai biudžete bus labai sunku rasti“).
- *Korupcija švietimo ministerijoje*: valdininkai ir korumpuoti pareigūnai gali dar ministerijos lygiu iš biudžeto ar įvairių fondų „perskirstyti“ lėšas, skirtas švietimui bei mokykloms, ir skiria jas tam,

kam nenumatyta skirti. Tokiu atveju šios lėšos net nepasiekia tikrųjų adresatų.

- *Administracinis lygmuo*: smulki korupcija šiuo lygiu kreipia lėšas, skirtas mokykloms, kitomis kryptimis. Žemesniu lygiu mokytojai kyšiais siekia išvengti administracijos nuobaudų (tai gali būti įvairūs ministerijos inspektoriai ar kontrolieriai). Mokytojų įdarbinimas ir kvalifikacijos tobulinimas lemia ir jų darbo užmokestį – tai taip pat gali būti susiję su korupcija.
- *Mokyklos lygmuo*: korupcija atsiranda tėvų mokamų kyšių, dovanų mokytojams ar mokyklos administracijai, siekiant įvairių privilegijų, tokių kaip priėmimo į geresnį vardą turinčią mokyklą ar gimnaziją, siekiant „geresnių“ vaiko mokslo rezultatų, siekiant didesnio mokytojo dėmesio savo vaikui, geresnių baigiamųjų egzaminų rezultatų, pavidalu.

Erdvė švietimo srities korupcijai labai plati. Kiekvienas lygis dar susideda iš daugiau smulkių elementų. Čia taip pat atsiranda puiki terpė kyšininkauti.

2.3. Korupcijos švietime atsiradimo priežastys

Negalima teigti, jog pagrindinė korupcijos priežastis yra pareigūnų godumas ar siekimas materialinės bei asmeninės naudos. Korupcijos priežastys kur kas sudėtingesnės. Jos gali būti globaliosios, valstybinės, kultūrinės ar socialinės. Toliau pabandysime apžvelgti pagrindines švietimo korupcijos atsiradimo priežastis.

- **Ekonominės priežastys**. Viena iš svarbiausių ir didelę įtaką korupcijos plitimui švietimo sektoriuje turinčių priežasčių yra valstybės ekonominė padėtis. Jau keletą dešimtmečių Lietuvos mokytojai skundžiasi per mažais atlyginimais, aki-vaizdu, jog pagrįstai. Panaši padėtis susiklostė daugelyje buvusios Sovietų sąjungos valstybėse bei kitose pasaulio šalyse.

Juk mokytojai daugelyje valstybių sudaro valstybės tarnautojų daugumą. Neadekvatus darbu atlyginimai, pavėluotas jų išmokėjimas dažnai verčia mokytojus ieškoti alternatyvių, dažnai ir neteisėtų būdų savo pajamoms didinti. Dėl per menkų atlyginimų daugelis mokytojų metė savo darbą ir ieškojo geriau mokamo darbo. Studentai, baigę pedagoginius mokslus, labai retai dirba pagal specialybę, nes jų netenkina darbo užmokestis. Pedagogai sensta, jų galimybės prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančio gyvenimo naujai keliamų reikalavimų mažėja. Mokytojai, besistengiantys išlaikyti savo darbo vietą, dirba ne vieną etatą. Todėl jie pervargsta, tampa dirglūs, o tai kenkia švietimo kokybei. Kartu jauniems specialistams užkertamas kelias patekti į švietimo sistemą ir įnešti naujovių, nes visi laisvi etatai jau būna sugriebti toje mokykloje dešimtmečius dirbančių mokytojų. Kai kuriose pasaulio valstybėse mokytojai gyvena taip prastai, jog yra priversti imti atlygį maistu ar drabužiais, kiti tiesiai iš leidyklų perka vadovėlius ir brangiau parduoda savo mokiniams.

Aukštųjų mokyklų sistema taip pat patiria didelę ekonominę įtampą dėl biudžeto bei fondų skiriamų lėšų. Todėl šios institucijos yra kur kas „prieinamesnės“ korupcijai. Juk konkursai į populiarias, tuo metu pelningas ar madingas specialybes yra labai dideli. Kai kurių specialybių konkursas vienai vietai siekia net keliolika pretendentų. O juk tai puiki galimybė nesąžiningam ir neturtingam šios institucijos darbuotojui pasipelnyti. Yra žinoma neoficialių faktų, jog studentų tėvai moka korumpuotam dėstytojui net po kelis tūkstančius litų vien tik todėl, kad jų vaikas galėtų mokytis norimos specialybės. Taip pat nereikėtų pamiršti studentų, kurie už mokslą moka. Kiekvienais metais įmokos už mokslą vis didėja, universitetai įvairiais būdais yra priversti užsitikrinti papildomą finansavimą, nes valstybės skiriamų lėšų nepakanka.

- **Socialinės-kultūrinės** korupcijos priežasčių atsiranda iš valstybėje įsigalėjusių normų. Prieš kelis dešimtmečius buvo įprasta, jog prestižinių specialybių mokosi įtakingų visuomenės ar partijos veikėjų vaikai. Ir tai buvo norma. Šiuo metu pasikeitė tik elito apibrėžimas – įtakingus komunistų partijos veikėjus pakeitė įtakingieji verslininkai. Jie pradeda suvokti aukštojo mokslo diplomo reikšmę ir ne visada savo gabius vaikus stengiasi nukreipti mokytis reikalingos specialybės. Šia prasme finansinis veiksnys neturi reikšmės. Prie kultūrinių priežasčių galime priskirti ir pilietiškojo stoka, kuri pasireiškia visuomenės požiūrio į korupciją neapibrėžtumu ir prieštaravimu, nesipriešinimu korumpuotiems valstybės tarnautojams, piliečių pasyvumu antikorupcinėje veikloje. Jei mokinių tėvai neįsitraukia į mokyklos kūrimą, priežiūrą ir paramą, jie žiūri į mokslo įstaigą kaip į kažką svetimą. Neįsitraukusiems į mokyklos veiklą tėvams sunku tikėti mokytojų ir administracijos atskaitingumu už moksleivius, jų švietimo kokybę.
- **Nesant kriterijų** švietimo sistemoje greičiau plinta ir korupcija. Nesant aiškių standartų ir įstatymų, takoskyra tarp to, kas leidžiama, ir to, kas draudžiama, yra labai neryški. Todėl labai svarbu, kokie žmonės skiriami švietimo įstaigos vadovais.
- **Teisinės švietimo ir kitų sričių** korupcijos priežastys – netobuli teisės aktai dažnai keičiami, tai ir nebaudžiamumas, netobulos kontrolės sistemų, teisinių procedūrų ir priemonių, pareigūnų skyrimo ir atleidimo bei nušalinimo procedūros, profesinių elgesio kodeksų valstybės tarnyboje stoka ir nemažai kitų dalykų.
- **Neadekvati organizacinė struktūra.** Nesant motyvacinės, kitaip tariant, premijinės darbo užmokesčio siste-

mos, atsižvelgiant į nuopelnus darbe, kontrolės, sankcijų taip pat einama prie korupcijos. Daugelio šalių, pereinančių iš vienos politinio valdymo sistemos į kitą, autoritarinės ir centralizuotos švietimo sistemos neteikia profesinio augimo galimybių. Priežiūros ir sankcijų trūkumas taip pat ir nekompetentingas valdymas leidžia mokytojams ir dėstytojams piktnaudžiauti savo galiomis.

2. 4. Labiausiai paplitusios švietime kyšininkavimo formos

Grįždami prie korupcijos švietimo sistemoje analizės, norėtume išsamiau paanalizuoti labiausiai paplitusius švietimo darbuotojų papirkinėjimo būdus ir formas.

Į švietimo korupcijos sąvoką įeina: kyšiai ir tiesioginės išmokos, dovanos siekiant naudos, materialinių vertybių išieškojimas, sukčiavimas, favorizmas, protegavimas remiantis giminytės ryšiais, psichologinis ar ekonominis spaudimas siekiant naudos. Šių korupcijos reiškinių aptinkama švietimo planavimo procese, tarp mokyklų vadovų, moksleivių ir studentų egzaminų sistemoje, administruojant mokytojų veiklą, asmeninėje ir profesinėje mokytojų veikloje (Korupcijos reiškinys Lietuvos aukštosiose mokyklose 2004: 3).

Lietuvoje viena iš pagrindinių papirkinėjimo formų yra vadinamoji „dovana“. Todėl nuodugniau norėtume paanalizuoti šį dažną būdą.

2.4.1. Dovanos

Tiek privačiame, tiek valstybiniame sektoriuje dovanos yra labai paplitusios ir dažnai vertinamos gana palankiai. Dovanas atskirti nuo kyšių labai sunku, nes šie dalykai iš esmės panašūs. Jokia teisės sistema neskatina „paslaugos už paslaugą“. Mokėjimus – tiek pinigais, tiek natūra – galima apibūdinti keliais aspektais. Pirmasis – ar yra akivaizdžios naudos už paslaugą? Jei taip, tai sandėrį galima vadinti pardavimu, net jei nuo mokėjimo iki naudos gavimo yra ilgas laikas. Dovanos labdaros tikslais ar dovanos artimiesiems akivaizdžių sąsajų neturi, nors dažnai sukuria neišreikštus žodžiais, bet numanomas išsipareigojimus. Antrasis aspektas – tai mokančiųjų ir gaunančiųjų institucinė padėtis: antai restorano sąskaita mokama restorano savininkui, arbatpinigiai duodami padavėjui, bauda už greičio viršijimą mokama valstybei, kyšis duodamas policijos pareigūnui, mokestis už klasės remontą skiriamas mokyklai, o dovana už gerus vaiko mokymosi rezultatus – mokytojiui.

Atsižvelgiant tik į du aspektus – „paslaugas už paslaugas“ ir agentus – išeina keturios 2 lentelėje pavaizduotos kategorijos, vadinamos kyšiais, arbatpinigiais, dovanomis ir rinkos kainomis (Ackermanan 2001: 131). Pagal tai mokytojas būtų institucijos atstovas, todėl jo gaunamos pajamos (ne iš atlyginimo) būtų kyšis. Dovanos nuo kainų skiriasi tuo, kad „paslaugos už paslaugas“ nėra akivaizdžios. Tačiau gali būti subtilesnių dovanų ir naudos gavėjo elgsenos ryšių. Dovanos gali teikti psichologinę naudą dovanos davėjui

2 lentelė. Klientų ar pirkėjų mokėjimai ir šių mokėjimų interpretacijos (Šaltinis: S. R. Ackermanan 2001: 131)

	„Paslaugos už paslaugas“	„Paslaugų už paslaugas“ akivaizdumo nėra
Mokėjimas viršininkui	Kaina	Dovana
Mokėjimas agentui	Kyšis	Arbatpinigiai

ir gavėjui, tačiau jos neskirtos materialinei naudai teikti, nors tai būtų, tarkime, indų rinkinys šeimininkei. Asmeninių dovanų pasitaiko didelių, kad turėtų bent nedidelį poveikį gavėjo elgsenai, o „paslaugos už paslaugas“ yra numanomos. Jei su tam tikra sąlyga duodamos dovanos įpareigoja, tai jos panašios į pardavimą ir skiriasi tik tuo, kad mainais gaunama nauda turi atitikti labdaros ar geros valios tikslus.

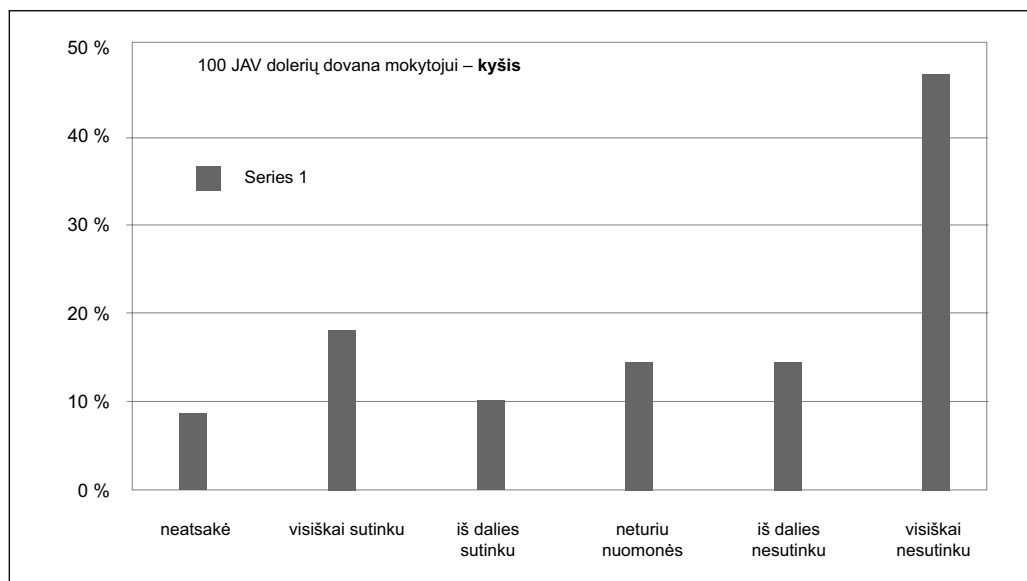
Daugelis tarptautinio kapitalo įmonių, pradedančių komercinę veiklą mažai žinomoje užsienio šalyje, dažnai susiduria su neįprastomis dovanų teikimo tradicijomis, galinčiomis lemti sėkmingą bendrovės veiklą. Sunkumai, susiję su tradicinėmis apsiikeitimo dovanomis, atsiranda dėl to, kad neatskiriama dovanos nuo kyšio. Kaip nustatyti, ar, prašydamas iš jūsų pinigų, kontrahentas lupikauja, ar stengiasi jus įtraukti į abipusiai naudingų paslaugų sistemą? Čia taikytini du kriterijai: 1) pinigų sumos dydis (kuo mažesnės sumos prašoma, tuo mažiau tai panašu į kyšį); 2) pinigų paskirtis (jei pinigai numatomi perduoti trečiajai šaliai, turinčiai valdžią, tai būtų labiau panašu į kyšį) (Pruskus 2003: 179).

Visuomenėje dėl plačios „dovanos“ sampratos labai sunku ją atskirti nuo kyšio ar kainos. Daugelis žmonių nemato ryškios šių kategorijų takoskyros, todėl sunku jas vertinti ar jos teigiamos, ar neigiamos. Mokinių tėvams, dovanojantiems mokytojų dovaną, turint naudos savo vaikams motyvų, tai neatrodo smerktina, nes tai nėra atviras papirkinėjimas. Jis įvyniotas į dovanos popierių. Puikus pavyzdys galėtų būti toliau pateikiamas 1 pav., kuris rodo, kaip Lenkijos piliečiai vertina dovanas mokytojui.

Beveik pusė tyrime dalyvavusių kaimyninės valstybės respondentų nemano, kad 100 JAV dolerių dovana mokytojui nėra kyšis, o greičiau – pagarbos ir dėkingumo ženklas.

Mūsų atlikto tyrimo, apklausus Vilniaus miesto vidurinių mokyklų pedagogus, tėvus ir moksleivius, rezultatai rodo, jog 90 % respondentų, atsakiusių, jog yra davę kyšį mokyklos personalui, nurodydami kyšio formą, mini būtent dovanas. Tai dažniausiai būna kava, saldainiai, alkoholiniai gėrimai.

Taigi dovanoti bet kokio lygio pareigūnui dovaną yra jau tarsi įaugęs į kraują įprotis – juk be kavos ir saldainių neiname net pas

1 pav. „Dovana mokytojui – kyšis?“ (Teresa Orgrodzinska, 2004).

kaimyną. Todėl, jau pradėdami vaiką rengti į darželį, tėveliai jau rengia ir dovanas.

2.4.2. Favoritizmas ir protegavimas, remiantis giminystės ryšiais

Ši švietimo korupcijos forma irgi labai paplitusi. Favoritizmas – tai pirmumo, išskirtinio dėmesio suteikimas asmeniui ar asmenų grupei. Matome, jog ši sąvoka iš esmės prieštarauja švietimo principams, kuriuose teigiama, kad švietimas turi būti prieinamas visiems vienodai ir teikiamas vienodos kokybės išsilavinimas. Favoritizmas atsiranda būtent iš nelygybės. Turbūt kiekvienas mokykloje esame matę, jog mokytojas turi savo numylėtinį. Kartais šis favoritizmas būna „nekalta“ nes jį skatina psichologinis mokytojo negebėjimas nešališkai vertinti visus mokinius. Tačiau tai jau galima būtų vadinti pedagogo kompetencijos trūkumu. Tokie numylėtiniai dažnai tapdavo klasės atstumtaisiais. Tačiau dažnai favorito atsiradimą lemia materialinės ar asmeninės naudos siekimas. Tokiais „numylėtiniais“ dažnai tampa vadinamieji turtingų tėvų vaikai. Jų tėvai dažnai tampa mokyklos rėmėjais. Norėdami išlaikyti ir tolesnę tėvų paramą, mokytojai tokiems moksleiviams sukuria „šiltnamio“ sąlygas – skiria jiems daugiau dėmesio aiškindami naują temą, jų darbai vertinami ne taip „atidžiai“, kaip kitų moksleivių. Jiems stengiamasi padėti pasirengti egzaminams, o kartais ir suteikti informaciją apie užduotis. Panašiai elgiamasi ir su protegavimu remiantis giminystės ryšiais. Mokytojai savo vaikus dažniausiai stengiasi leisti į mokyklą, kurioje patys dėsto, ne pagal gyvenamąją vietą. Pasitaiko atvejų, kai jie patys ir dėsto. Tokių savo elgesį mokytojai teisingai tuo, jog galės kontroliuoti vaiko mokymosi rezultatus ir elgesį. Dažniausiai ir daugelis mokytojo kolegų stengiasi palankiai vertinti mokytojo atžalą, nes ir jų pačių vaikai mokosi toje pačioje mokykloje. Tai panašu į situaciją kelių policijoje, kai vienas policininkas nebaudžia kito nusikaltusio kolegos.

Visas korupcijos pasireiškimo formas švietimo srityje išsamiai aptarti labai sunku. Apie

kai kurias iš jų net nėra žinių dėl jų užslėptumo. Todėl svarbu surinkti kuo daugiau empirinių duomenų apie šį reiškinį, kad būtų galima šią problemą aptikti, įvardyti, aiškiau suvokti.

Išvados

Korupcija yra viena iš didžiausių ir svarbiausių šalių ekonominės ir socialinės plėtros kliūčių. Ji kenkia plėtrai, nes iškreipia įstatymų vykdymą ir institucijų funkcionavimą, nuo kurių priklauso ekonominis augimas ir visuomenės pasitikėjimas valdžia.

Korupcija švietime ypatinga tuo, kad pažeigia esminę žmogaus teisę, įtvirtintą *Žmogaus teisių deklaracijoje* (1948 m.) – teisę į nemokamą, kokybišką ir nešališką švietimą. Korupcija nesuderinama su pagrindiniu švietimo tikslu – ugdyti piliečius, gerbiančius teisingumą ir žmogaus teises. Jei švietimo sistema nesiremia teisingu nuopelnų vertinimu, sąžiningumu ir teisingumo koncepcijomis, kyla grėsmė valstybės socialinei, ekonominei ir politinei atečiai.

Korupcija švietime gali pasireikšti keturiais pagrindiniais lygiais: švietimo politikos, Švietimo ir mokslo ministerijos, administraciniu ir mokyklos lygiu.

Pagrindinės korupcijos švietime priežastys yra ekonominės, socialinės kultūrinės, teisinės. Taip pat pabrėžtina tai, kad nėra aiškių kriterijų, neadekvati organizacinė švietimo sistemos struktūra, dėl kurios priežiūros ir sankcijų trūkumo ir nekompetentingo valdymo mokytojams sudaromos prielaidos nevaržomiems piktnaudžiauti savo galiomis.

Labiausiai paplitusios kyšininkavimo švietime formos: dovanos mokytojams, favoritizmas ir protegavimas remiantis giminystės ryšiais. Norint nustatyti šių korupcijos formų raišką tam tikrais švietimo lygiais, reikia tolesnių išsamių, kryptingų sociologinių tyrimų.

Straipsnis „Korupcija bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje: sociologinė diagnozė ir edukacinės įžvalgos“ bus spausdinamas kitame „Santalkos“ numerįje.

Literatūra

Ackermanan, S. R. 2001. *Korupcija ir valdžia*. Vilnius: Vaga.

Antikorupcinis ugdymas aukštojoje mokykloje. 2002. Prieiga per internetą: <http://www.vpu.lt/sdc/antikorupcija/AM_zodynas.pdf>

Kardelis, K. 2002. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.

Korupcijos reiškiny's Lietuvos aukštosiose mokyklose. 2004. Vilnius: Lietuvos studentų atstovybių sąjunga.

Korupcijos ištakos ir kovos prieš korupciją veiksmingumas. Lietuvos laisvosios rinkos instituto pozicija. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Tyrimai/Ideologija/Korupcija.phtml>>

Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymas. 2002 m. gegužės 28 d. Nr. IX-904 Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=211086&Condition2>>

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. 2003 birželio 28 d. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?C1=w&C2=238731>>

Meier, B. 2004. *Corruption in the Education Sector: An Introduction*. <http://admin.corisweb.org/files/MeierB2004Corruption_Education_Intro1096553141.doc>

Ogrodzinska, T. 2004. The impact of Corruption in Education in Poland. <<http://216.109.117.135/search/cache?p=forms+corruption++education&ei=UTF-8&fl=0&u=www.10iacc.org/content-ns.phtml%3Fdocuments%3D112%26art%3D125&w=forms+corruption+education&d=0AE619ADF2&icp=1&intl=us>>

Palidauskaitė, J. 2001. *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: Technologija.

Piliponytė, J. 2005. *Korupcijos fenomenas*. Prieiga per internetą: <www.vpu.lt/sdc/antikorupcija/am>

Pruskus, V. 2003. *Verslo etika: laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius: Enciklopedija.

Russell, G. 2006. *Corruption in a Cross-Cultural Context*. Corruptionresearch.net

Tarptautinių žodžių žodynas. 1995. Parengė I. Ermanytė. Kaunas: Šviesa.

Transparency International Lietuvos skyriaus tyrimas 2005 m. Prieiga per internetą: <www.transparency.lt/tyrimai>

Vaitiekus, S. 2002. *Korupcijos prevencijos sistema Lietuvoje: organizacijos ir veiksmų apžvalga*. Vilnius: Transparency International Lietuvos skyrius. Mikropresas.

CORRUPTION IN EDUCATION: RISE OF REASONS AND EXPRESSIVE FORMS

Valdas Pruskus

This essay is devoted to the problem corruption in education. Corruption in any system is one of the key factors that slow down the country's economical and social development. It harms law implementation and working order of government institutions, of which the country's economical development and confidence in government depends so much. Corruption in education system is special because it denies a substantial human right, stated in Human Rights Declaration (1948) – a right to free, quality and objective education. It's incompatible with the main objective of education, which is to raise citizens respectful to justice and human right. If the education system isn't based on estimation of equal merits and concept of justice, there is a threat to country's social, economical and political future. There are four main levels of expression: in education politics, in ministry of education, administrative and school level. Corruption in all of these levels expresses it self in particular manners. We analyze main reasons of corruption-economical, social, cultural, legal, and of course non-existence of measurable criterion and inadequate organizational structure of educational system. Which exists because of the lack of attention and sanctions and incompetent administration, there is a background for teachers to exploit their status unrestrictedly. The most common bribing forms in education are: presents to teachers, favouritism, protection in relation to links with family. It's noticeable that determination of peculiarity of corruption forms of expression in separate levels of education system requires a sound and purposeful social research.

Keywords: corruption, educational system, pupils, teachers, parents, presents, education, state, morale, corruption prevention.

Įteikta 2007-03-12; priimta 2007-04-11